ISSN 2181-7138

МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2023

5/1-сан

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинети жанындағы Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының 25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз ҳәм хабар агентлиги тәрепинен 2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды. №01-044-санлы гуўалық берилген.

Нөкис

5/1-сан *2023*

сентябрь

Шөлкемлестириўшилер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириў Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Умида ИБРАГИМОВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Нуржан МАТЧАНОВ
Шукурилло МАРДОНОВ
Бахтиёр РАХИМОВ
Фурқат РАЖАБОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Феруза САПАЕВА
Қаҳҳор ТУРСУНОВ
Нурзода ТОШЕВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲӘМ ӘДЕБИЯТ

Orazimbetova R.M. Sh.Seyitovtíń «Xalqabad» romaní leksikasíníń semantika-stilistikalíq ózgeshelikleri 5
Kaziyeva T.T. Konsentrlashtirilgan ta'lim orqali ona tili o'qitish metodikasi fanini tashkil etish 13
Akbarova X.M. Asqad Muxtor asarlari lingvopoetikasi 20
Abdullaeva F.S. The role of teaching tourism terminology to university students 23

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Утебаев Т.Т., Тилеумуратова М.Т. Жаслар тәрбиясында этнопедагогиканың роли 28
Kosbergenov B.M. Shayír Ó. Álewovtíń dóretiwshilik jumíslaríníń mazmuní hám áhmiyeti 33
Bozorov Z. Yu. Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifati monitoringini amalga oshirishning hozirgi holati 38
Saparniyazova R.M. O'spirinlarni kasb-hunarga yo'naltirishning psixologik va pedagogik xususiyatlari 43
Alimov Z.Ch. Professional ta'limda talabalarning media kompetenligini rivojlantirish – davr talabi 48
Xaydarova M.X. Tarbiya fanini oʻqitishga metodik tayyorgarlikni takomillashtirish 57
Toʻraboyeva M.R. Talabalarning liderlik qobiliyati kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishdagi muhim omil sifatida 64
Boynazarova S.R. Ta'lim paradigmalari yangilanayotgan sharoitlarda oʻqituvchi kasbiy kompetentliligi shakllantirishning innovatsion metodlari 71
Raximov I. A. Uzluksiz ta'lim tizimida pedagogik kompetentlikning nazariy metodologik asoslari 78
Raximboyeva G.I. Modul-kredit tizimi asosida talabalarning mustaqil ta`limini tashkil etish metodikasini rivojlantirish (professional ta`lim yo`lalishlari misolida) 84
Tosheva N.T. Oʻqituvchilarning kasbiy kompetentliligini uzluksiz rivojlantirishga oid zamonaviy yondashuvlar 88
Tillayev A.X. Gumanistik yondashuvni amalga oshirish strategiyasida talabalarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishi 98
Akobirova M.B. Talabalarni kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishga yo'naltirilgan tabaqalashtirilgan yondashuv asosidagi o'qitish jarayonini tashkil qilish 104
Mirzakulova N.I. Oliy ta'lim muassasalarida pedagogik amaliyotni tashkil etish va oʻtkazishning modifikatsion yondashuv asosida takomillashtirish 110
Rizaeva Sh.A. Oliy ta'lim mussasalarida inklyuziv ta'lim 117
Eshmurodova D.N. Китоб – билим, маънавият, маърифат манбаи 124
Баратов М. Мутахассисларини дуал тизими асосида касбий фаолиятга тайёрлашнинг назарий асослари 128
Холмуродов А.Ш. Нодавлат таълим ташкилотларида педагог кадрлар малакасини оширишни ташкил этиш 132
Shamiyeva O R. Rahbarning ijtimoiy-psixologik portreti 141
Gaipov D.J. Oʻquvchi yoshlarning savodxonligini baholashda pisa xalqaro tadqiqotin qoʻllashning ahamiyati 147
Кенесбаева Э. Ж. Модулли технологиялар ёрдамида ўқувчиларнинг интеллектуал соҳаларини ривожлантиришнинг дидактик имкониятлари 151
Мукумова Д.И. Образовательные особенности повышения эффективности труда 156
Абдуллаева С.Н. Использование технологий при обучении русскому языку как иностранному в технических вузах Республики Узбекистан 161
Халикова Н.А. Развития технической компетентности студентов в процессе подготовки к профессиональной деятельности 166

Шамиева М.Ф. Мактабгача таълим мутахассисларини тайёрлашда инновацион услубларни жорий қилиш 322
Suyunova M.A. Maktabgacha yoshidagi bolalarda ekologik dunyoqarashni shakllantirishning psixologik-pedagogik jihatlari 326
Turdiyev A.G‘. Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama barkamol etib tarbiyalashda tabiatning o‘rni haqidagi sharq va g‘arb olimlarining fikrlari 331
Каримжанова Д.А.Тараққиёт стратегияси асосида мактабгача таълим ташкилотлари 340
Tashmatova Sh.R. Педагог ходимларини тайёрлашнинг назарий масалалари boshlang’ich sinf o’quvchilarida kreativ fikrlashning pedagogik –psixalogik xususiyatlari 345

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲӘМ СПОРТ

Adilshaev P.M. Jas boskshílardíń qorǵaníw texnikasín rawajlandíríw metodikasí 351
Adilshaev P.M. Jas boksshílar taktikasíníń tiykarlarí 358
Saparbaev E. Milliy háreketli oyınlardı shólkemlestiriwde hám alıp barıwda dene tárbiyası oqıtıwshısınıń xizmeti 364
Маматраимов А.Ч. Ёш футболчилар тайёргарлигини комплекс назорат қилиш ва баҳолаш муаммоси 370
Ismoilova F.I. Badminton mashg’ulotlarini tashkil etishda muhim qoida va talablar 374
Oblanazarov F. A. Futbolchilarni tayyorlashda ta’lim va mashg‘ulotning asosiy qonun-qoidalarini amalga oshirish 380
Махмудов А. 15 -16 ёшли футболчиларни тайёрлашда психологик тайёргарликнинг аҳамияти 390
Махмудов А.М. 13-14 ёшли футболчиларнинг координацион қобилиятларини ривожлантириш усуллари 400
Utenov O.U. Qo‘shimcha ta’lim tizimida jismoniy tarbiya va sport bo‘yicha mutaxassislarni tayyorlash tamoyillari 406
Олимов А.И. Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни касбий тайёрлаш тизимини модернизация қилишнинг методик асослари 411
Matniyazov X.K. Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilari uzluksiz pedagogik amaliyotining pedagogik asoslari 419
Тойлибаев С.М. Дисциплина «Гимнастика и методика преподавания» как основа формирования профессиональных навыков студентов факультетов физической культуры 425

ТАРАҚҚИЁТ СТРАТЕГИЯСИ АСОСИДА МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИ ПЕДАГОГ ХОДИМЛАРИНИ ТАЙЁРЛАШНИНГ НАЗАРИЙ МАСАЛАЛАРИ

Каримжанова Д.А.
Чирчиқ Давлат Педагогика Университети
Мактабгача таълим факултетини ўқитувчиси.

Таянч сўзлар: таълим тизим, такомиллаштириш, Янги Ўзбекистон, тараққиёт стратегияси, беш устувор йуналиш, ўзликсиз, ҳаракатлар стратегияси, ислоҳотлар, ижтимоилаштириш, малакали педагог, ходим.

Ключевые слова: система образования, совершенствование, Новый Узбекистан, стратегия развития, пять приоритетных направлений, актуальность, стратегия действий, реформы, социализация, квалифицированный педагог, работник.

Key words: education system, improvement, New Uzbekistan, development strategy, five priority areas, act

Жаҳонда кечаётган янгича тараққиёт даврида таълим тизимини ривожлантириш ва унда халқаро ҳамкорликларга таяниш етакчи ўринлардан бирини эгалламоқда. Шу жиҳатдан ЮНЕСКОнинг “Education - 2030” халқаро таълим дастури воситасида жаҳон мамлакатлари таълим тизимларини такомиллаштириш ишлари амалга оширилмоқда. Мазкур жараёнда мактабгача таълим тизими ва бу тизим учун юқори малакали педагог ходимларни тайёрлаш масалаларига ҳам асосий эътибор қаратилмокда. Таълим тизимининг муҳим босқичларидан бири бўлган мактабгача таълимни ҳар бир мамлакат ўз имкониятларидан келиб чиқиб амалга оширмоқда.

Янги Ўзбекистон ибораси халқимизнинг кундалик демократик қадриятига айланмоқда. Юртимизда Ҳукуматимиз таомонидан ишлаб чиқилган ва бугунги кунда ижобий натижаси билан яққол кўринган Ўзбекистон тараққиётининг ҳозирги бешта устувор йуналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси босқичма-босқич, олий таълим муассасаларни ислоҳ қилишни якунлаш, таълимнинг сифат жиҳатидан янги турига, услуксиз таълимга ўтишни таъминлаш тамоилига қатъий риоя этган ҳолда юзага чиқариб, ёшларни Ўзбекистоннинг янги тараққиёт стратегиясига сафарбар этмокда. Ҳаракатлар стратегиясининг мақсади олиб борилаётган ислоҳотлар самарадорлигини тубдан оширишдан, давлат ва жамиятнинг ҳар томонлама

ва жадал ривожланишини таъминлаш учун шарт – шароитлар яратишдан, мамлакатнинг модернизасиялаш ва ҳаётнинг барча соҳаларини эркинлаштиришдан иборат.

Ўзбекистон Республикаси “Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида” ги Қонунига (2019 йил) биноан мактабга таълим ташкилоти – бу “мактабгача ёшдаги болалар қизиқиши, иқтидори, индивидуал руҳий ва жисмоний хусусиятлари, маданий эҳтиёжларини инобатга олган ҳолда ҳамда болада маънавий меъёрларининг шаклланиши, ҳаётий ва ижтимоий тажриба эгаллашини кўзда тутган ҳар томонлама ривожлантиришга қаратилган яхлит жараён” дир (3-модда).

Бу жуда муҳим, зеро, мактабгача болалик – ҳар бир фарзанд шахси ривожланишидаги ўта аҳамиятли ва мураккаб давр. Агар шу босқичда тўғри ёндашувлар қулланилса, ўғил-қизларимизнинг кейинги таълими ва тарбияси, демакки, бутун ҳаёти ҳам муваффақиятли кечади.

Давлатимиз раҳбари томонидан қуйилаётган вазифалардан келиб чиқиб, педагог ходимлар ҳам ўз профессионал фаолиятидаги устувор йуналишларни қайта кўриб чиқиши, янги вазифаларга мослашувчан бўлиши ва ўз устида тинимсиз ишлашишларини тақозо қилади.

Айтиш жоизки, ҳозирги пайтда болани мактабгача тайёрлаш бу давр талаби булиб, мактаб дастурлари тобора мураккаблашади, шу боис ундан аввалги тайёргарлик қанчалик сифатли бўлса, жжажи фарзандларимизнинг кейинги ўқиши жамиятда ўз ўрнини эгалаши мумкин деб биламиз.

Ўзбекистон мактабгача таълим ташкилотлари учун мутахассислар тайёрлаш жараёни XX асрнинг 30 йилларидан бошлаб амалиётга киритилган. Шу сабабли бизнинг ёндошувимизга кўра, бу жараённи шартли равишда қуйидаги икки даврга бўлиш мумкин:

1) мустақилликгача бўлган давр (1930 – 1991 йиллар);
2) мустақиллик даври (1991 йил сентябрдан то бугунги кунгача).

Мустақилликгача бўлган даврда мактабгача таълим ташкилотлари учун мутахассислар “тарбиячи”, “мактабгача таълим методисти” ва “педагог - тарбиячи” номлари билан тайёрланиб келинган ҳамда бу мутахассислар техникумлар (ўрта махсус маълумотли) ва педагогика институтларининг Педагогик таълим йўналишида (олий маълумотли) тайёрланиб келинган.

Мустақиллик даврида мактабгача таълим ташкилотлари учун мутахассислар тайёрлаш жараёнини ички тартибда қуйидаги икки босқичга бўлиш мумкин:

а) 1991 йил сентябрдан 2017 йил сентябргача.

б) 2017 йил сентябр ойидан бошлаб бугунги кунгача. Бу босқичда мактабгача таълим ташкилотлари учун педагог ходимлар тайёрлаш жа-

раёни замонавий талаблар ҳамда жамият эҳтиёжлари асосида амалга оширилмоқда ва бунда Ўзбекистон Республикаси Призидентининг 2017 йил 9 сенябрдаги ПҚ – 3261 - сонли “Мактабгача таълим тизимини тубдан такомиллаштириш чора - тадбирлари тўғрисида” ги Қарорига асосланилган.

Ижтимоий талаблар мактабгача таълим ташкилотларининг узлуксиз таълим тизимидаги ўрни, унинг шахс таълим - тарбиясидаги аҳамияти ва жамиятда тутган мавқеини белгилашда асос бўлади. Чунки мактабгача таълим ташкилотлари 2 - 6 ёшли болаларни ижтимоийлаштириш ишини бошлаб беради. Бунда:

1) тарбияланувчиларнинг ижтимоий онгини шакллантириш;

2) уларнинг ўзгаларга муносибатини таркиб топтириш;

уларни амалий фаолиятга йўналтириш ва мактабга меъёрий - ҳуқуқий ҳужжатларнинг масаласи ишлари амалга оширилади. Бу ўринда ана шу масалаларнинг Тараққиёт стратегиясида вазифа сифатида қўйилиши муаммоси таҳлилига эътиборингизни тортамиз.

1.Тараққиёт стратегиясида сифатли таълимни амалга ошириш вазифалари. 2022 - 2026 йилларга мўлжалланган “Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси” нинг асосий йўналишларини қуйидагилар ташкил этади:

Сифатли таълим – бу таълимнинг мақсади, вазифалари ва уларни босқичлар асосида кутилган амалий самарага эришиладиган таълим жараёнидир. Сифатли таълимнинг уч мезони мавжуд:

1) таълим беришда миллий ва хорижий тажрибалардан уйғун фойдаланиш;

2) янги маълумотлар, ахборотлар, кашфиётлар ва ихтироларнинг натижалари асосида билим бериш;

3) таълим олувчини ўз ўзлаштирган билимларидан келгуси фаолиятда фойдаланишга тайёрлаш.

2. Тараққиёт стратегиясида юқори малакали педагог ходимлар тайёрлаш масаласи. Тараққиёт стратегиясида сифатли таълимга эришиш учун юқори малакали педагог ходимлар тайёрлаш вазифалари ҳам белгиланган. Бунинг учун бизнингча, қуйидагиларга асосланиш тақоза этилади:

а) мактабгача таълим ташкилотларининг юқори малакали педагог ходимларга бўлган эҳтиёжини ҳудудлар кесимида ўрганиш;

б) мазкур тоифа педагог ходимларини тайёрлашнинг ўқув режалари, дастурлари ва адабиётларини халқаро таълим дастурлари асосида такомиллаштириш;

в) давлат ва нодавлат олий таълим муассасалари ўртасида ушбу тоифа педагог кадрларини сифатли тайёрлаш бўйича соғлом рақобатни таркиб топтириш.

3.Тараққиёт стратегияси асосида мактабгача таълим ташкилотларини ривожлантиришдан кутиладигон натижалар. Тараққиёт стратегияси асосида мактабгача таълим ташкилотларини ривожлантиришдан кутиладиган натижаларини идрок этиш бу борадаги вазифаларни жамият миқёсида кутилган даражада ижросини таъминлаш учун асос бўлади. Шу жиҳатдан Миллий дастуни тасдиқи Мактабгача таълим вазирлигига куйидаги вазифалар юкланган:

а) педагог кадрларни кайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш йўналишида:

б) таълим дастурларини такомиллаштириш йўналишида:

в) педагог кадрларини тайёрлаш йўналишида:

Республикамизда олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш консепсиясини тасдиқлаш тўғрисидаги фармони мамлакатимизни 10 та олий таълим муассасаси 2030 йилга қадар халқаро рейтинглар мингталиги рўйхатидан жой олиши вазифаси белгиланган. Ушбу вазифалар халқаро стандартларда белгиланган талабларга риоя қилиш, таълим сифатини дунё андозалари даражасига олиб чиқишни тақозо этади. Ўтган бир йил мобайнида болаларни мактабгача таълим билан қамраб олиш 27,7 фоиздан 40 фоизга етди, шуни назарга олиш керакки, 2019 йилга қадар 44 фоизга етказиш шубҳасиз

Мамлакатимиз таълим тизимидаги туб ижобий бурилишлар халқаро ташкилотлар томонидан мунтазам эътироф этилмокда. Европа ва Марказий Осиё давлатлари рейтингида Ўзбекистонда таълим муассасалари 2020 йили 351 + натижа курсатган бўлса, 2022 йил учун эълон қилинган рейтингда 100 пағона юқори кўтарилиб, 251 + ўринни эгалади.

Эътибор берилса, уларга асосланиш педагог ходимларни тезкор тайёрлаш имконини беради. Бунинг натижасида нодавлат мактабгача таълим ташкилотлари ва уй шаклидаги боғчаларини олий маълумотли педагог ходимлар билан таъминлашга эришилади. Чунки Тараққиёт стратегиясида нодавлат мактабгача таълим ташкилотлари ва уй шаклидаги боғчаларни моддий, техник ва молиявий кўллаб-қувватлаш назарда тутилган.

Эслатиб ўтиш жоизки, бугунги кунда мактабгача таълим ташкилотларадаги таълим – тарбия жараёнини янгича ёндошувларга асосан такомиллаштириш ҳам керак бўлади. Бу борада қуйидагилар долзарб бўлиб турибди.

Адабиётлар:

1. Жалолова Г. “Болаларни мактабга тайёрлашда ноанъанавий ўйинлардан фойдаланиш”. – Т - .:2004.

2. История дошкольной зарубежной педагогики. Хрестоматия.

Составители Н. Мчедлидзе, А. Лебеденко, Е. Гребенщикова. – М.: “Просвещение”. 1974. – 464с

3. Каримжонов А. Таълим тизимини бошқариш асослари. – Т.: “ FIRDAVS - SHOH”. 2012. – 174 б

4.Каримжонов А, Каримжонов М, Каримжонова Д. Таълим муассасаларида меъёрий ҳужжатлар юритиш. – Чирчиқ.: “ADAST - POLIGRAF” 2020. – 320 б

5.Каримжонов А, Каримжонова Д, Абдумаликова Н. Тожик тилини ўрган Каримжонов А, Каримжонова Д. Бозй ва инкишофи нутқ оиди таълими савод. – Чирчиқ.: “ZEBO PRINTS” 2022. – 230 бамиз. – Т.: “FIRDAVS - SHOH” 2022. – 115 б

РЕЗЮМЕ

Мақолада мактабгача таълим ташкилотларида Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси асосида йуқори малакали педагог ходимларни тайёрлаш масаласи эътиборга олинган бўлиб, таълим тизимни биринчи босқичи бўлган мактабгача таълим ташкилотларини ходимларнинг ишини мазмун-моҳияти назарга олинган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрен вопрос подготовки высококвалифицированных педагогических кадров в дошкольных образовательных организациях на основе стратегии развития Нового Узбекистана, а также рассмотрена сущность работы сотрудников дошкольных образовательных организаций, которая является первым этапом системы образования.

SUMMARY

The article examines the issue of training highly qualified teaching staff in preschool educational organizations based on the development strategy of New Uzbekistan, and also examines the essence of the work of employees of preschool educational organizations, which is the first stage of the education system.